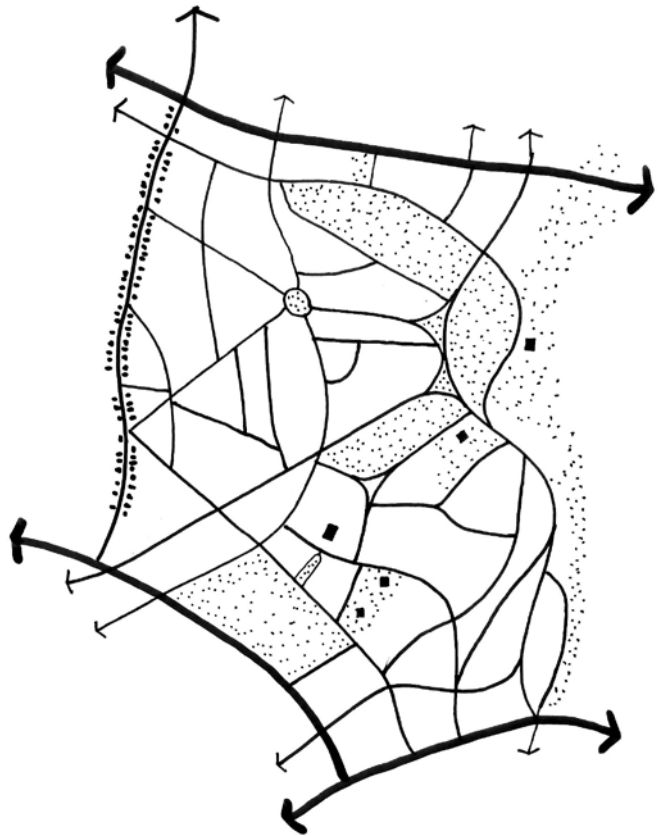
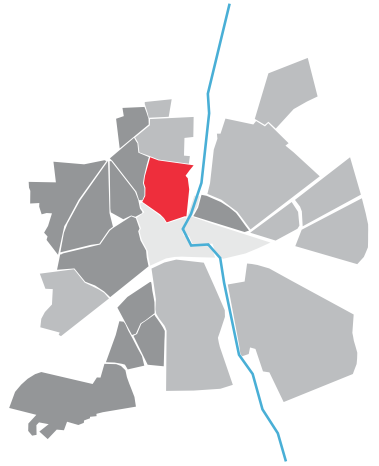

* De toonzaal van de gouden eeuw van Apeldoorn ligt comfortabel tussen dorp en paleis

De Parken

> De ruimtelijke opbouw van De Parken: een sierlijk zwierige compositie van wegen als een soort spinnenweb met daarin de parken waarbinnen dezelfde zwierige vormtaal wordt doorgezet.

De Parken ontleent zijn naam aan de vier parken. Die vormden het hart van de ontwikkeling van het gebied tot luxe villawijk aan het einde van de negentiende eeuw.

KONINGIN DER NEDERLANDEN!
1898 - VEERTIG JAREN VLOEDEN HEEN - 1938
ONVERBREEKBAAR ZIJN DE BANDEN:
NEERLAND EN ORANJE: EEN.

> Een rijk voorbeeld van een negentiende eeuwse villawijk

> De Parkenbuurt vlak na aanleg, met grote huizen tussen piepjong groen.

> De Parkenbuurt is rond 1900 volop in ontwikkeling. Duidelijk zichtbaar is de ligging tussen het paleis (linksboven) en het dorp (rechtsonder). Het Oranjepark is al gerealiseerd en de contouren van het uiteindelijke verzetstrijderspark zijn zichtbaar.

Villabuurt De Parken is in de tweede helft van de negentiende eeuw aangelegd tussen het oude dorp Apeldoorn en Koninklijk Paleis Het Loo op drie landgoederen: De Pasch, De Vlijt (het latere Marialust) en Sophia's Hoeve. Naast de landhuizen en de bijbehorende gebouwen, zoals woningen voor het personeel en opslagruimten, stonden er enkele boerderijen. Her en der liepen zandwegen en verder bestonden de landgoederen uit akkers, weiden en bos.

De belangrijkste impuls tot de aanleg van De Parken gaf grootgrondbezitter H.C. van der Hoeven van Oordt. Nadat hij zich in Apeldoorn had gevestigd, kocht hij in 1874 het landgoed De Pasch. Van der Hoeven had ambitieuze plannen. Hij deelde het landgoed niet alleen op in percelen voor villa's, maar om kopers te trekken realiseerde hij ook een schilderachtig woondedorc met een wandelpark en fraai aangeplante wegen.

De beoogde kopers waren de nieuwe welgestelde stedelijke middenklasse van renteniers, oud-Indiëgangers, gepensioneerden, fabrikanten en hoge ambtenaren uit het westen van Nederland. Deze vermogende groep wilde graag buiten de stad wonen, maar kon zich geen grote buitenplaatsen veroorloven. Apeldoorn was voor hen interessant door Paleis Het Loo, de bosrijke omgeving en de vele voorzieningen zoals (spoor)wegen, winkels en scholen.

De villa's rond het park werden een succes en al snel volgde de aankoop van landgoed Marialust, dat op een vergelijkbare manier werd ontwikkeld. In 1885 werd het Wilhelminapark aangelegd en iets later het Prinsenvolkpark. Het gebied eromheen werd opgedeeld in percelen voor grote villa's. Het overige deel van het landgoed werd aangekocht door de NV Apeldoornse Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen. Deze stelde een plan op voor de verkaveling van het gehele gebied, met uitzondering van het landhuis en de directe omgeving. De verkoop van de kavels verliep echter moeizaam. Vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw kreeg het project concurrentie van het 'moderne' villapark Berg en Bos en de crisis van de jaren dertig remde de verkoop verder af. Daarom is het gebied ten oosten van de Generaal van Heutszlaan grotendeels onbebouwd gebleven. Het huidige Verzetstrijderspark dankt hieraan zijn bestaan. Na de Tweede Wereldoorlog zijn de laatste delen met kleinere villa's en bungalows afgebouwd.

De Parken is in de afgelopen eeuw nauwelijks veranderd. Het is niet alleen voor Apeldoorn maar ook voor heel Nederland een bijzonder rijk en gaaf voorbeeld van een negentiende-eeuwse villawijk. In 2005 is het gebied daarom aangewezen als rijksbeschermd stadsgezicht.

> Lommerrijke parken en zwierige lanen als groen decor

Beeldbepalende ingrediënten:

- ★ Vier parken vormen het hart van het gebied
- ★ De zwierige bogen in de lanen wekken de illusie van eindeloosheid
- ★ De tuinen bij de villa's dragen bij aan het weelderige karakter

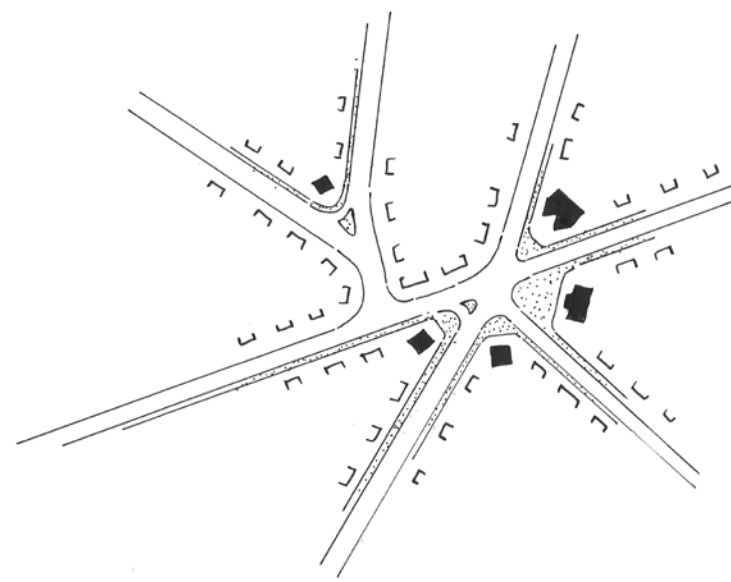
Vier parken – Oranjepark, Wilhelminapark, Verzetsstrijderspark en Prinsenspark – met daaromheen de villa's vormen het hart van het gebied. Het zijn klassieke plekken met slingerende waterpartijen, wandelpaden en monumentale boomgroepen op uitgestrekte grasvelden, die open en meer gesloten parkdelen aan elkaar koppelen. De bebouwing eromheen heeft het park als 'voortuin' en vormt tegelijkertijd de wand van de parken. Het groene decor gaf het gebied direct vanaf de aanleg een aanzien vol allure en het vormt nog steeds een belangrijke reden voor welgestelden om hier te komen wonen. De parken en de villabebouwing is dan ook niet los van elkaar te zien. Ze hebben elkaar nodig.

De Parken heeft een bijzonder wegenpatroon dat wordt gekenmerkt door een wonderlijke combinatie van lange, elkaar kruisende, gebogen en rechte lanen. Markante plekken zijn de punten waar drie of meer straten bijeenkomen. Op het ruime Emmaplein komen zelfs vijf lanen bij elkaar. In de punten tussen de lanen liggen ruime kavels die de ronde vorm van het plein volgen. Door dat soort klassieke ontwerpmiddelen ontstaan er sterk gestileerde, pleinachtige ruimtes.

Zwierige lanen

Net als de parken zijn ook de wegen ontworpen als een parkachtig geheel met afwisselend rechte stukken en zwierige grote bogen. Die bogen zorgen ervoor dat de straat vaak niet helemaal is te overzien, waardoor het perspectief telkens wisselt. Dit wekt de illusie van eindeloosheid en versterkt het idee van wonen in een schilderachtig landschap. Precies zoals het ooit bedoeld was.

Door het zwierige verloop sluiten de wegen op veel plekken niet haaks op elkaar aan, maar komen ze in allerlei vork- of stervormen bij elkaar. Dit was in de negentiende eeuw een gebruikelijke manier om villawijken te ontwerpen. In de parken en in de villatuinen is het principe in het klein toegepast. Omdat de wegen slechts gebruikt werden door paarden, koetsen

> Lanen met een zwierig chique parkprofiel met mooie bogen en grasstroken, waarin oude bomen zijn behouden.

> De trottoirband vormt een net iets lichtere lijn tussen weg en trottoir en accentueert daarmee de zwiervogel bogen.

> Een mooi voorbeeld van een zorgvuldig gemaakte bocht.

> Subtiel aanduiding van een parkeerplek, waardoor deze niet het beeld overheerst maar toch duidelijk is.

> Minimale snelheidremmer. Geen onderbreking van de weg maar een zorgvuldig ingepast noodzakelijk detail.

> Overgangen tussen oud en nieuw asfalt vallen bij voorkeur samen met logische plekken zoals hoeken van straten en bestaan uit asfalt van dezelfde samenstelling.

> Een onlogische plek voor een overgang van oud en nieuw asfalt midden in een straat. Het duurt jaren voordat het storende verschil in asfaltkleur vermindert.

en mensen te voet of fiets, hoefde er verkeerskundig aanvankelijk weinig geregeld te worden. Dat veranderde met de intrede van de auto, waardoor er steeds vaker conflicten ontstonden tussen de verschillende verkeersdeelnemers. Trottoirs, voorrangmaatregelen, eenrichtingsverkeer en veilige oversteken voor voetgangers en fietsers moesten worden ontworpen in harmonie met de zo kenmerkende wegenstructuur. Om dat in stijl met het oorspronkelijke ontwerp te doen, zijn in de loop der tijd details voor de inrichting van de openbare ruimte ontworpen, die ook nu nog als leidraad dienen voor aanpassingen of reconstructies. Een voorbeeld daarvan is bijvoorbeeld de minimale aanduiding van parkeervakken op het wegdek, waardoor de straat niet ontsierd wordt door allerlei verkeerskundige aanduidingen.

Opbouw van de wegen

Op oude foto's is goed te zien dat de brede wegen soms volledig onverhard waren. De bomen vormden het enige structurerende element voor het verkeer. Eén of dubbele rijen strak in het gelid en vlak langs de erfgras en langs de rijbaan. De stoep-straat-stoepoplossing die nu het beeld bepaalt, is het resultaat van het ombouwen van alle wegen. Dat verklaart ook waarom bomen soms op 'onhandige' plekken staan. Zij waren er het eerst; de verharding is er later tussen gelegd.

Bij de wegindeling met stoepen bleek dat de bermes soms zo breed waren, dat volledig verhard niet nodig was. In die straten werden de nu zo kenmerkende grasstroken gerealiseerd, waarin de bomen konden blijven groeien en waardoor het lommerrijke beeld is behouden. In de straten zonder die breedte, zijn kleinere bomen toegevoegd zoals opvallende bolacacia's die nergens anders in de stad te zien zijn.

Details en materialen

De openbare ruimte van De Parken heeft van tijd tot tijd onderhoud nodig, bijvoorbeeld omdat er gaten in het asfalt vallen of het riool gerenoveerd moet worden. Dat gebeurt door de jaren heen vaak in kleine stukjes. Al dat onderhoud kan verworden tot lapwerk als niet van tevoren is bedacht hoe de samenhang tussen oud en nieuw is te behouden en hoe er logische overgangen tussen originele en verbrede wegen zijn te realiseren. Juist in een wijk die sterk vanuit samenhang is ontworpen, is dat bijzonder storend.

Tip!

- ★ Zorg ervoor dat de bogen van de Parkenbuurt zwaar blijven.
- ★ Gebruik alleen materialen en oplossingen uit het parkenbuurtpalet.
- ★ Zorg voor ruimtelijk logische overgangen tussen nieuwe en oude materialen.
- ★ Ontwerp verkeerskundige voorzieningen altijd met respect voor het zorgvuldig ontworpen totaalbeeld.

Het toepassen van telkens dezelfde principes en materialen is de beste garantie om de samenhang te bewaren. Het betreffen slechts enkele principes, maar ze zijn cruciaal voor de rust en sobere chique uitstraling van de wijk. Het inpassen van verkeerskundige maatregelen zal daarom altijd maatwerk zijn. Behoud van symmetrie, vloeiende overgangen bij kruisingen van wegen, eenvoud en vanzelfsprekendheid zijn daarbij de sleutelwoorden.

Een villa kan niet zonder groene tuin

De particuliere tuinen maken een onlosmakelijk onderdeel uit van het weelderig groene karakter van De Parken. Ze zorgen ervoor dat de villa's niet 'koud en kaal' aan de weg staan maar in een dikke groene jas gehuld zijn. Daarvoor zijn niet alleen voortuinen nodig maar ook groen aan de zij- en achterkanten van de villa's.

Naast ruimte voor groen is ook de overgang tussen de tuin en de straat cruciaal. Alle hekjes, hagen en muurtjes die de eigendommen afscheiden, begeleiden het verloop van de weg en bepalen daardoor het beeld van het huis en dat van de straat. Ze verstoppen de villa's niet, maar vormen een lijst waarbinnen de villa's beter tot hun recht komen en zich kunnen presenteren aan passanten.

Een tuin zonder hek of haag heeft niet de voorkeur en komt weinig voor, maar op de plekken waar dat wel het geval is, staat het huis gevoelsmatig bijna naakt aan de straat. Het oogt armoedig en kaal, en doet afbreuk aan de kwaliteit van de villa die juist ontworpen is inclusief zijn totale verpakking van tuin en bijpassende erfafscheiding. Zonde, want een hekje of haag is zo geplaatst en doet wonderen.

De villa's: overeenkomsten en verschillen

De parken, lanen en tuinen vormen samen het decor waarin de villa's kunnen pronken. Omdat het groen voor eenheid zorgt, kan elke villa er totaal anders uitzien. Toch zijn er ordenende principes in de opzet van de kavels die ervoor zorgen dat alle villa's goed uitkomen. Het eerste principe is hiervoor al beschreven: groene tuinen die als een schilderijlijstje om de villa liggen. Hierna meer principes.

Tip!

- ★ Zorg voor gelaagd groen: een groene voortuin, groen in de zijtuin en grote bomen op binnenterreinen.
- ★ Gebruik een ander hekje of haag dan de buurman om elke villa als individu te benadrukken.
- ★ Stem de vorm van hekwerken af op de architectuur van het huis.
- ★ Parkeer zoveel mogelijk naast of achter de woning, zodat de voortuin groen kan blijven.

> De hagen van het Prins Hendrik Plantsoen sluiten aan op de villa of andersom, waardoor de ruimte als één ontworpen geheel overkomt.

> Het ontbreken van een erfafscheiding geeft in combinatie met een verhard voorplein al snel een kaal beeld.

> Hoge hagen sluiten villa's af van de omgeving, terwijl de huizen juist zijn ontworpen om mee te pronken.

> Een hekje, muurtje of haag maakt onlosmakelijk onderdeel uit van het totaalbeeld. Kenmerken van de villa (kleur, materiaal, architectuurstijl) zie je bij de mooiste voorbeelden terug in de erfafscheiding. Daardoor oogt het als één geheel.

> Het Emmaplein met zijn gerestaureerde fontein: één van de bijzondere objecten in de openbare ruimte die als sieraad de wijk decoreren en centrale plekken markeren.

> Soms heeft een villa door zijn ligging drie 'voorkanten' die allemaal zichtbaar zijn vanaf de weg.

> Deze twee villa's uit verschillende perioden laten de ontwikkelingslijn van De Parken zien: van rijk gedetailleerd klassiek tot strak modern.

Vaste afstand tot de weg

Op de meeste plekken staan de villa's per straat op gelijke afstand van de weg (in een rooilijn), waardoor de ene villa de andere niet uit het zicht haalt of belangrijker oogt. Alleen op hoeken wordt hiervan afgeweken. De villa's staan hier iets gedraaid richting de hoek of zijn iets naar voren gezet om een kruising te benadrukken of de vorm van het park te accentueren. Bij het bepalen van die afstand ten opzichte van de weg is gekeken naar wat past bij de maat van de straat. Hoe breder de straat hoe verder de villa van de weg afstaat en hoe groter het huis.

Hoog en verticaal gericht

De villa's in De Parken zijn vaak hoog en slank. Er komen ook bredere huizen voor maar die worden bijna altijd onderbroken door een iets uitstekend deel in de gevel of een afwisseling in de bouwhoogte of kapvorm. De villa's hebben daardoor toch altijd een rijzig en statig uiterlijk.

Vooral aan de villa's op de hoekkavels is extra aandacht besteed. Ze hebben niet één maar drie voorgevels, die allemaal zichtbaar zijn vanaf de openbare weg. Deze gevels hebben daarom een bijzondere behandeling gekregen, bijvoorbeeld door een rijke detaillering, een serre, een veranda of een erker, of een bijzonder accent in de kap.

Een mix van architectuurstijlen

In De Parken zijn vrijwel alle bouwstijlen te vinden die gangbaar waren in de periode 1850-1940. De oudste villa's zijn beïnvloed door het neoclassicisme; een stijl die verwijst naar de bouwwijze van de oude Grieken en Romeinen. Deze villa's zijn vaak blokvormig, symmetrisch en hebben gepleisterde gevels en pilasters (een soort platte zuilen). Aan het einde van de negentiende eeuw werden de villa's complexer van opzet. De opbouw was juist asymmetrisch, met verschillende bouwhoogten, een ingewikkelde kapvorm en veel details en decoraties. Uit deze periode stammen serres, erkers en veranda's, voorzien van houtsnijwerk. Zo konden de bewoners in elk jaargetijde genieten van de parkomgeving en de tuin.

Vanaf de jaren twintig was de bouwstijl eenvoudig en strak. Grote kappen, overstekende dakranden en sober metselwerk kenmerken de villa's uit die tijd. Na de Tweede Wereldoorlog werden er af en toe wat huizen tussen gezet. Met eigentijdse middelen werd getracht de 'parkvilla' opnieuw vorm te geven. Soms lukte dit, andere keren leidde het tot een twijfelachtig resultaat omdat de rijkheid van een echte villa met bijzondere details en de beste materialen nu eenmaal geld kost.

Veelkleurig

Ten onrechte wordt bij oude bebouwing gedacht dat er van oorsprong vooral witte en donkergroene kleuren werden gebruikt. In De Parken werden veel materialen toegepast en werd een rijke detaillering aangebracht, wat een brede variatie aan kleurschakeringen opleverde. Pleisterwerk was eind achttiende eeuw al populair. Het biedt de mogelijkheid om een uniforme strakke gevel te maken en om allerlei aanpassingen en reparaties weg te werken. Stucwerk is vaak wit maar oorspronkelijk komen ook natuursteenkleuren (grijstinten), rood en okergeel voor.

Kozijnen werden in de negentiende eeuw veelal geschilderd in natuursteenkleuren zoals grijs en zandsteengeel, vaak in aansluiting op de (natuur)steen van de dorpels zodat het een geheel vormde. De draaiende delen zoals ramen en luiken kregen andere tinten zoals bijvoorbeeld wit, groen, blauw of zelfs rood. Metalen delen zoals muurankers en hekken waren eigenlijk altijd zwart of donkergroen, zodat eventuele roest minder opviel.

Serres en uitbouwen: toeters en bellen

De villa is een woning om mee uit te pakken. Vooral villa's uit de periode 1880-1920 zijn uitbundig voorzien van toevoegingen zoals serres, balkons, erkers en torentjes. In De Parken zijn voornamelijk veel serres. Dat heeft te maken met de toenmalige bewoners, vaak afkomstig uit Nederlands-Indië. Ze waren gewend om veel buiten op de veranda te vertoeven. Het Nederlandse klimaat laat dat echter niet toe, dus werd de veranda afgesloten tot serre.

De serre bevindt zich soms aan de voorzijde van de villa, maar meestal aan een zijkant op een prominente hoek. Kenmerkend voor een serre is de lichte constructie, vaak van hout, en grote ramen aan alle zijden. Soms is bovenop een balkon aangebracht, die als één geheel is ontworpen en gebouwd. Deze elementen geven het totaalbeeld van het huis zijn rijkheid en bepalen het karakter van de buurt.

Hoofd- en bijzaken: schuurtjes en parkeerplekken

Op elk perceel in De Parken gaat de volle aandacht uit naar het hoofdgebouw: de villa. Toch zijn er vaak meer gebouwen op de kavel. Garages, tuinschuurtjes, prieeltjes en afdakjes zijn letterlijk 'bijgebouwen'.

Voorop de kleinere kavels kunnen de bijgebouwen wat meer op de voorgrond treden als ze te dicht aan de weg staan. Het groen dreigt dan letterlijk te verdwijnen, terwijl dat juist zo belangrijk is voor het beeld van losse villa's in het groen. Er zijn trucjes om bijgebouwen ondergeschikt te houden. Zet ze achter op de kavel, los van het hoofdgebouw, zodat een 'rondje' om de villa lopen mogelijk blijft en deze vrij in het groen blijft staan. Ontwerp een bijgebouw zo dat het past bij de stijl van de woning maar zich onderscheidt door een eenvoudiger opzet en detaillering.

Let tot slot ook op de kleurstelling. Ten onrechte wordt gedacht dat het het beste is om een bijgebouw dezelfde kleur te geven als het huis. Alles lijkt bij elkaar te horen en dus is het onopvallend. In de praktijk pakt dat anders uit. Met eenzelfde kleurstelling lijkt het eerder alsof de gebouwen aan elkaar vast zitten. Hoofd- en bijzaken zijn niet meer duidelijk. Kies daarom bij een bijgebouw voor een andere (ingetogen, donkere) tint. Is de villa wit gestuukt, schilder dan het hout van de schuur bijvoorbeeld zwart.

Tip!

- ★ Respecteer de historische hoofdvorm, bouwstijl en gevelindeling van elk pand.
- ★ Doe kleuronderzoek en laat u verrassen; soms was een pand veel kleurrijker dan u vermoedt.
- ★ Besteed bijzondere aandacht aan de hoeken. Staat uw woning op een straathoek of een 'sprong', zorg dan voor een twee- of driezijdige oriëntatie.
- ★ Plaats bergingen achter de woning en plant groen rondom.
- ★ Behoud groene doorzichten tussen de woningen; sluit ze niet af met een schutting, maar gebruik een haag of heesters.

INTERMEZZO

> Oranjepark – Wilhelminapark – Verzetstrijderspark – Prinsenvpark: de kroonjuwelen van Apeldoorn

De vier grote parken van De Parken worden wel eens de kroonjuwelen van Apeldoorn genoemd. Het zijn de oudste openbare parken en al ruim een eeuw het visitekaartje van de stad. Parken om trots maar ook zuinig op te zijn.

De vier parken zijn ontworpen in een elegante, romantische landschapsstijl die eind negentiende en begin twintigste eeuw populair was. De landschapsstijl is vooral te herkennen aan het slingerende verloop van de waterpartijen en de paden. Het waren en zijn flaneerparken. Ze nodigen uit voor wandelingen om een centraal gelegen waterpartij en om te kijken naar bijzondere bomen en parksieraden zoals een monument, fontein, brug en bloeiende bloemperken.

Door het open karakter zijn de parken ook vanaf de weg goed te beleven.

Het klassieke ontwerp van de parken ontleent zijn kwaliteit aan de volwassen bomen van uiteenlopende soorten. Elk met zijn eigen vorm, bladkleur en winterbeeld. De ontwerpers hebben door verschillende bomen naast en door elkaar heen te zetten subtiele verschillen aangebracht: bijvoorbeeld breed uitgroeiende solitaire bomen naast smalle en hoge soorten in groepjes.

De hoofdopzet van de parken zit zo ijzersterk in elkaar, dat het oog al snel naar de details gaat. In deze gestileerde, elegante parken is dan ook elk afgebladderd stukje verf, elke

zieke boom en elk rafelrandje aan het asfaltpad snel storend. Ook het meubilair, de afvalbakken, de hekjes en de verlichting maken onderdeel uit van de klassieke uitstraling. Hier horen klassieke houten bankjes. Ander meubilair oogt wat meer 'bij elkaar geraapt'. Het mist soms de elegantie en klassieke uitstraling die hier nodig zijn.

> Het Oranjepark als toonzaal van de buitenstad met bijzondere objecten als parkjuwelen temidden van keurig onderhouden groen.

> Rechts: bomen hebben allemaal een eigen vorm en kleur. Ze staan er nooit 'zomaar' maar zijn onderdeel van een ontworpen totaalbeeld. Op tijd zieke of oude bomen vervangen is dan ook essentieel om de compositie te bewaren.

> Links: een mooie villa in een jas van gras en grote bomen. Meer is niet nodig. De hekjes geven ondanks hun donkergroene kleur net niet de elegante belijning die hier nodig is. Details maar beeldbepalend.